

УДК 94

**ДОПОМОГА ДВОРЯН ХВОРИМ ТА ПОРАНЕНИМ
ПІД ЧАС ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ
(на матеріалах Бессарабської губернії)**

О. Захарова

аспірантка,

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Двадцять століття закарбувалося в пам'яті людей як епоха великих війн. Причиною цього стали Перша та Друга світові війни, які забрали мільйони людських життів. Це час, коли існувала величезна потреба у догляді за пораненими та хворими воїнами і цивільним населенням, що стало причиною активізації роботи вже існуючих та новоутворених громадських благодійних організацій. У статті розглянуто питання надання благодійної допомоги пораненим і хворим воїнам з боку дворян Бессарабської губернії під час Першої світової війни.

Ключові слова: дворянство, благодійна діяльність, Перша світова війна, Бессарабська губернія.

На початку ХХ століття в Російській імперії проглядалася тенденція до утвердження елементів сумлінного соціуму, що передбачало рівень індивідуальної відповідальності громадян перед суспільством, сприяло формуванню та активізації громадських сил і рухів, їх прагненню до самоврядування. Перша світова війна була початком усіх геополітичних катаклізмів ХХ століття і закономірним наслідком загострення суперечностей між великими європейськими державами, але одночасно й проявом їх внутрішньої кризи – кризи політичної системи старого світу, накопичення економічних, соціальних та міжнаціональних проблем у суспільстві [1, с. 62].

Період першої світової війни відзначався більшою активізацією, ніж у довоєнний період, громадської доброчинності в Російській імперії та розгалуженістю різних організацій і товариств у справі допомоги військовим і різним соціальним категоріям цивільного населення, які постраждали від наслідків військових операцій та соціально-економічних негараздів у середині країни. Зі вступом Росії у Першу світову війну, яка одразу набула гігантських масштабів, існуючий уряд виявив свою нездатність самостійно перебудувати всі галузі суспільного життя згідно змін, які відбулися з початком війни в країні. Реакцією на повільну роботу бюрократичного уряду до належної організації допомоги армії і цивільному населенню стало зростання ролі та впливу громадських об'єднань [2, с. 536].

Хоча Російська імперія перед початком Першої світової війни і мала золотий запас, який накопичувався і частково використовувався для проведення військової модернізації, яку було заплановано провести з 1913 по 1919 рр., його вистачало лише на виплату відсотків іноземним вкладникам у мирний час без матеріальних втрат і підтримку роботи різних галузей країни. Попри цей запас, економіка Росії була вразливою. Упродовж кількох попередніх десятиліть держава позичила на зовнішніх ринках 8 846 млн. руб. На щорічну виплату відсотків доводилося вишукувати близько 403 млн. руб. До війни ця сума покривалася за рахунок надходжень від експорту на світовий ринок сільськогосподарських продуктів. З початком воєнних дій експорт впав до мінімуму і військові потреби змусили уряд закуповувати у великих обсягах зброю та боєприпаси. Держава втратила можливість отримувати необхідну кількість грошей для покриття її потреб, це призвело до зростання боргу і посилено інфляцію у країні й спричинило прискорене вичерпання золотого запасу [3, с. 378].

В умовах щоденного зростання військових потреб та чималих жертв серед

військових на фронті, царський уряд усвідомлював, що власних сил буде не достатнього для того, щоб надати повномасштабну своєчасну допомогу фронтовикам та цивільному населенню, яке постраждало від військових дій. Спираючись на досвід війн, у яких Російська імперія брала участь, та оцінивши масштаби розростання війни, урядом було видано маніфест, що проголошував зміцнення єднання царя і народу, що у свою чергу викликало величезне патріотичне піднесення серед усіх соціальних прошарків країни. Для громадян імперії підтримка уряду та єднання з владою, було новим явищем після провалу в російсько-японській війні [4]. В умовах війни значної ваги як на місцевому, так і на державному рівнях набувала соціальна активність буржуазії, яка разом із іншими представниками соціальних груп – з інтелігенцією та ліберально налаштованим дворянством, організовувалася в загальноросійські благодійні союзи, спираючись на органи самоврядування, етнічні та місцеві товариства добродійного спрямування. У виданнях тих років неодноразово зазначалося, що населення було свідоме того, що за сучасних умов воєнного лиха вирішення питань війни неминуче вимагатиме організованого об'єднання суспільства [2, с. 537].

Під час Першої світової війни діяли такі державні організації, як Всеросійський земський союз, Всеросійський союз міст, Російське товариство Червоного Хреста, які були досить розгалуженими. Приватними та менш масштабними за кількістю організацій, які входили до їх складу, були дворянські благодійні організації. До них належали – Загальнодворянська організація, Дамський комітет, Тетянинський комітет.

Вивченням благодійної діяльності різних організацій під час Першої світової війни займалися такі історики, як: О. М. Донік., Н. І. Загребельна, Л. Ф. Циганенко, Т. В. Ісса, В. А. Соболев, О. В. Міронова, В. М. Шевирін та ін. Істориком О. М. Доніком досліджено роботу та роль Всеросійського земського союзу та Всеросійського союзу міст, Російського товариства Червоного Хреста, їх взаємодія та відносини з діючою владою [2]. В. М. Шевирін займався висвітленням питань надання допомоги населенню Російської імперії Всеросійським земським союзом та Всеросійським Союзом міст [4]. Участь дворянства в благодійних справах у Бессарабській губернії приділено увагу в кількох наукових розробках Л. Ф. Циганенко [8]. Дослідженням питання ролі приватної дворянської благодійності у Київській губернії в організації медичної допомоги часів Першої світової війни приділяла увагу Т. В. Ісса [7]. Однак досі залишилися ще питання, які потребують додаткової уваги та розгляду.

Мета статті – дослідити благодійну і меценатську діяльність дворян Бессарабської губернії за перші сім місяців світового військового конфлікту, їх роль в справі допомоги хворим та пораненим воякам часів Першої світової війни.

В рахунках дворянських організацій початку ХХ ст. знаходилися кошти регіональних дворянських об'єднань, які залишилися після російсько-японської війни. Це був капітал, зібраний дворянськими депутатськими зборами для надання санітарної допомоги хворим і пораненим, та на виплату допомоги постраждалим під час російсько-японської війни. Нова війна вимагала від дворянської корпорації координації зусиль з надання допомоги постраждалим. Це сприяло створенню загальноімперської дворянської організації.

Загальноімперська дворянська організація розпочала свою роботу у той день, коли Російська держава оголосила офіційно повну мобілізацію військ, що стала наслідком вбивства спадкоємця австро-угорського престолу Франца Фердинанда головою організації «Чорна рука» Драгутіним Димитровичем, який на той час був полковником Генерального штабу, начальником сербської розвідки [5, с. 55].

Бессарабський предводитель дворянства Роман Григорович Доливо-Добровольський отримав копію листа від предводителя московського дворянства О. Д. Самаріна, який 8 серпня 1914 р. повідомляв, що 31 липня 1914 р. в Москві розпочала діяльність загальноімперська дворянська організація з надання допомоги пораненим та хворим воїнам, яка започаткувала свою діяльність з організації роботи майстерні по виготовленню медичних матеріалів, лікарняної і носильної білизни за зразками Російського товариства

Червоного Хреста (РТЧХ). У листі знаходився заклик до бессарабського дворянства з пропозицією приєднатися до благородної справи.

Зібрання предводителів та депутатів бессарабського дворянства надало повноваження бессарабському губернському предводителю дворянства розпочати збір пожертвувань грошима, речами та матеріалами для потреб поранених воїнів [6, с. 1].

Перша світова війна, крім технічної модернізації зброї та тактики ведення війни, відрізнялася від інших військових протистоянь тим, що план ведення військових операцій розроблявся заздалегідь до початку відкритого протистояння. Розробка планів мала два окремих, хоча і пов'язаних один з одним ключові пункти. Першим із них був розвиток мережі залізниць, який розпочався ще в 30-х рр. XIX ст. Генерали швидко зрозуміли, що залізничне сполучення стане справжньою революцією у військовій справі, прискоривши переміщення і постачання військ, надання медичної допомоги в десять разів порівняно з пересуванням пішки і на конях. У воєнний час для залізниць потрібен розклад ще більш суворий, ніж в мирний. У цьому переконалися воєначальники у XIX столітті, оскільки мобілізація вимагала, щоб залізні дороги, призначені для навантаження в кілька тисяч пасажирів на місяць, перевозили мільйони людей за кілька днів. Таким чином, складання графіків руху на залізничному транспорті ставало життєво важливим завданням і вирішувати його потрібно було в мирний час [5, с. 26].

Для цього були потрібні фахівці. Для задоволення військових потреб відповідні навчальні заклади вже існували – це були штабні училища. І другий опорний пункт для розробки стратегічних планів реалізувався в їх аудиторіях.

Більшість дворяни імперії були добре освіченими і прогресивно налаштованими людьми, серед яких було багато військових. Вони висловлювали підтримку уряду під час Першої світової війни. Тому, з метою порятунку якомога більшої кількості військових, вчасного надання медичної допомоги, комісія загальноімперської дворянської організації прийняла рішення про обладнання та будівництво санітарних потягів. Стандарти, за якими закупалося обладнання та медикаменти, були такими самими як і у РТЧХ. Для виконання цього завдання, регіональні дворянські корпоративні організації приступили до відкриття складів та майстерень. Такі склади були створені та працювали на 1 березня 1915 р. майже на всіх фронтах імперії, крім Кавказького.

Розуміючи, що таке війна і що кількість загиблих навіть у не тривкій війні може бути величезною із тим розмахом науково-технічного прогресу, якого зазнала кожна країна, починаючи з початку XX століття, О. Д. Самарін у своєму листі до предводителя Бессарабського дворянства, одразу після оголошення мілітаризації, писав, що, набувши досвіду в кампанії 1904-1905 рр., не дивлячись на значний приплив пожертвувань і надлишок добровільних помічників, виконавча комісія загальноімперської дворянської організації, допускає можливість того, що московська майстерня цієї організації, яка виготовляла необхідні речі для надання допомоги фронтовикам, своїми силами не в змозі повністю задовольнити всі потреби складу для втілення в життя ідей допомоги пораненим і хворим. Саме тому він звернувся до бессарабського дворянства з пропозицією залучитися до надання допомоги. Окрім цього, О. Д. Самарін, звертаючись до повітових предводителів дворянства, звернув їх особливу увагу на крайню бажаність пожертвувань для потреб московської майстерні полотном і іншими білизняними матеріалами. Одним із завдань, яке поставало в рамках звернення перед бессарабським дворянством – було обладнання потягів і організація на місцях роботи перед бессарабським дворянством – було носильної білизни, за зразками, виробленим РТЧХ.

Губернська організація бессарабського дворянства не обмежувалась лише відкриттям складів, майстерень та збором матеріалів для виготовлення предметів, які використовувалися для надання допомоги пораненим. Дворяни Бессарабської губернії відправляли на фронт гроші, білизну та взуття, чай та цукор, вино та цигарки [6].

Серед перших благодійників бессарабського дворянства, які відраховували кошти на потреби поранених та хворих воїнів була княгиня Єфросинія Федорівна Вяземська, яка 18

серпня 1914 р. пожертвувала 1 тис. рублів. Серед інших благодійників, які надсилали для поранених воїнів одяг і продукти харчування, була княгиня Віра Михайлівна Дігензевич, яка на той час знаходилася в Одесі. Так, 10.09.1914 р. від її імені для 41 польового рухливого шпиталю 14 піхотної дивізії, який знаходився на австрійському театрі військових дій, надійшло 6 ящиків колотого цукру (важили 28 пудів 15 фунтів) і 2 ящики чаю (вагою у 3 пуди). Відповідальність за доставку вантажу ніс священик 63 піхотної дивізії Леонід Лупанов [6, с. 20]. Пізніше княгиня отримала лист із словами вдячності від командувача дивізії генерала Глінського. Пожертви для постраждалих воїнів надходили і від інших заможних бессарабських аристократів. Наприклад, Лев Аристидович Кассо 9 вересня 1914 р. пожертвував на потреби поранених воїнів 100 руб., а княжна Марія Іванівна Манукбей – 500 руб. [6; с. 26-27].

Окрім одноосібної допомоги пораненим воїнам, мешканці Бессарабії брали участь і в колективних добродійних зборах і акціях. В цьому процесі на початковому етапі війни брали участь: Дамський комітет Бессарабії, чиновники канцелярії Бессарабського дворянського зібрання, учні гімназій та училищ та ін. Лише 6 вересня 1914 р. сума добродійних надходжень становила 363 руб. 65 коп., що разом з 1 784 руб. 15 коп., які надійшли раніше, склало суму 2 147 руб. 80 коп. [6, с. 30].

Протягом вересня – жовтня 1914 р. пожертви на користь поранених воїнів надійшли від вино-бакалійного і гастрономічного магазину Л. Л. Ковальського (20 пляшок вина, 20 футів сахару, 1 фут чаю) [6, с. 38], службовців «Російсько-азіатського банку» (15 руб.), Кишинівського відділення Міжнародного банку (20 руб. 55 коп.), чиновників Кишинівсько-Оргєєвської дворянської опіки та Кишинівського повітового предводителя дворянства (8 руб. 50 коп.), працівників канцелярії Бессарабського депутатського зібрання (13 руб. 35 коп.) [6, с. 35]. За жовтень 1914 р. добродійна скарбниця від бессарабських нобілів поповнилася на 2 809 руб. 6 коп. Бессарабський губернський предводитель дворянства, який акумулював та розподіляв благодійні надходження, майже кожного тижня повідомляв про зібрані пожертвування на сторінках місцевих газет – «Бессарабське життя» та «Голос Кишиневу».

В листопаді 1914 р. губернському дворянству вдалося зібрати вже значно меншу суму – лише 200 руб., що з попередніми коштами становило суму в 3015 руб. 74 коп. У грудні 1914 р. добродійний ентузіазм бессарабських аристократів дещо згасав: за місяць вдалося зібрати лише 130 руб. [6, с. 47].

Всі зібрані кошти (на кінець грудня 1914 р. вони становили 3 150 руб.), бессарабський предводитель дворянства перевів на рахунки Благодійного фонду імператриці Олександри Федорівни. У цілому по Російській імперії до березня 1915 р. дворянськими становими організаціями було зібрано велику суму – 1 439 531 руб. Внесок бессарабського дворянства становив 40 тис. руб., що було менше 1% від зібраних коштів [6, с. 67].

У 1915 р. дворянство імперії продовжує добродійну діяльність з підготовки санітарних потягів та їх оснащення, виділяє кошти на підготовку сестер милосердя та санітарів [6, с. 65]. На 1 березня 1915 р. дворянські санітарні потяги перевезли 52 тис. 379 поранених і хворих воїнів. Всього за перші 7 місяців Першої світової війни завдяки благодійній діяльності дворянських організацій було врятовано понад 147 тисяч воїн [6, с. 75].

Дворяни стали тією соціальною верствою держави, яка дійсно рятувала життя хворих та поранених воїнів у той час, коли державна влада знаходилася в стані високої інфляції й не могла самостійно покрити всі військові витрати. Піклування пораненими у дворян під час Першої світової війни було одним із методів демонстрації вірності царю і державі, проявів патріотичного піднесення, сумлінності та милосердя. Зрозуміло, що дворяни були не єдиною верствою, яка надавала допомогу постраждалим під час Першої світової війни. Духівництво та службовці, учні та робітники, чиновники та селянство – всі вони в тій чи іншій мірі брали участь в благодійницькій діяльності. Однак рівень

політичної кризи в державі, застарілість форми державного правління, корупція та зловживання, що особливо «розцвіли» на фоні військових поразок та проблем Російської імперії, не принесли бажаного результату від добродійних справ.

1. Віднянський С. В. Перша світова війна як прояв кризи європейської цивілізації та її вплив на народи Центрально-Східноєвропи / С. В. Віднянський // Велика війна 1914-1918 рр. і Україна: у двох книгах. – книга 1: Історичні нариси/ В. А. Смолій, Г. В. Бортняк та ін.; за ред. О. П. Реєнта. – К.: Кліо, 2015. – С. 62 – 80.

2. Донік О. М. Діяльність громадських організацій у справі допомоги армії й цивільному населенню / О. М. Донік. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://history.org.ua/JournALL/xix/9/5.pdf>.

3. Реєнт О. П. Економічне становище в підросійській Україні / Велика війна 1914-1918 рр. і Україна: у двох книгах. – книга 1: Історичні нариси / В. А. Смолій, Г. В. Бортняк та ін.; за ред. О. П. Реєнта. – К.: Кліо, 2015. – С. 378-408.

4. Шевирін В. М. Співпраця та боротьба (Влада та громадські організації в роки Першої світової війни) / В.М. Шевирін. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://inion.ru/index.php?page_id=533.

5. Keegan J. The First World War / John Keegan. – Vintage Canada edition, 2000. – 475 p.

6. Національний архів Республіки Молдова, Ф.88 Депутатське дворянське зібрання, Оп. 2, Спр. 276: Справа депутатського дворянського зібрання з листуванням зі збору пожертвувань на потреби хворих і поранених воїнів. Короткі відомості про діяльність загальнодворянської організації з надання допомоги хворим і пораненим воїнам за час з 15 жовтня 1914 року по 1 березня 1915 року, 129 арк.

7. Ісса Т. В. Благодійна діяльність представників дворянства Київської губернії в роки Першої світової війни // Інтелігенція і влада. – 2013. – Вип. 29. – С. 53-58.

8. Циганенко Л. Ф. Добродійна діяльність дворян Бессарабії у сфері освіти (остання третина ХІХ – початок ХХ ст.) / Л. Ф. Циганенко // Проблеми історії України ХІХ – початку ХХ ст.– 2011. – Вип. 19. – С. 311-319.

Захарова О. Помощь дворян больным и раненым во время Первой мировой войны (по материалам Бессарабской губернии).

Двадцатый век остался в памяти людей как эпоха великих войн. Причиной этого стали Первая и Вторая мировые войны, унесшие миллионы человеческих жизней. Это время, когда существовала огромная потребность в уходе за ранеными и больными воинами и гражданским населением, что стало причиной активизации работы уже существующих и новообразованных общественных благотворительных организаций. В статье рассмотрен вопрос предоставления благотворительной помощи раненым и больным воинам со стороны дворян Бессарабской губернии во время Первой мировой войны.

Ключевые слова: дворянство, благотворительная деятельность, Первая мировая война, Бессарабская губерния.

Zakharova O. Assistance Rendered to Wounded and Ill During World War I Rendered by Noblemen of Bessarabia Province (Case Study of Bessarabia Province).

The XX-th century marked in human memory as an age of great wars. It was caused due to World War I and World War II which took millions of human lives. This time imposed a great demand to medical care to be taken of multiple wounded and ill warriors and civil population, which motivated activation of work of already existing and establishment of new civil charity organizations, since State itself experiencing drastic inflation was unable to withstand such a challenge. The work reviews matters of charity support rendered to ill and wounded warriors by noblemen of Bessarabia Province during the World War I.

Key words: the nobility, the charity, the First World War, the Bessarabian province.